Тєлєжкіна О. О. Конфесійна лексика в поетичному потрактуванні Дмитра Павличка / О. О. Тєлєжкіна // Лінгвістика : збірник наукових праць. – Луганськ, 2012. – № 1 (25). – С. 93 – 98.

О. О. Тєлєжкіна (Харків)

УДК 821.161.2-1.09

КОНФЕСІЙНА ЛЕКСИКА В ПОЕТИЧНОМУ ПОТРАКТУВАННІ ДМИТРА ПАВЛИЧКА

У пропонованій статті дослідник робить спробу скласифікувати конфесійну лексику, вживану у віршах Д. Павличка, і проаналізувати її в динаміці семантико-стилістичних змін й активності використання в поетичному мовленні автора, що сприятиме розкриттю поетового світобачення і розумінню його мистецької індивідуальності.

Ключові слова: конфесійна лексика, конотація, семантико-стилістичні зміни, поетичне мовлення.

Проблеми лексико-семантичної структури мови художньої літератури і зокрема поезії привертають особливу увагу вітчизняних і зарубіжних дослідників лінгвостилістики. Одним із важливих і вагомих складників цієї системи виступає конфесійна лексика, яка з певних історико-ідеологічних причин не піддавалася вивченню у вітчизняному мовознавстві. Лише наприкінці ХХ століття почали з’являтися розвідки лінгвістів, які в тому чи тому аспекті розглядали функціонування конфесійної лексики в мові віршових творів, у тому числі Івана Багряного [Сологуб 1993], Євгена Маланюка [Гриньків 1998; Каторж 2000], Олександра Олеся [Піддубна 1999], Дмитра Загула [Бондаренко 2000], поетів Нью-Йоркської групи [Бірюкова 2003], репресованих митців 60 – 80-х років ХХ століття [Браїлко 2005] і народній поезії [Журавльова 2000]. Однак до цього часу залишається не дослідженим цей розряд лексики з погляду його реалізації у творчості наших сучасників, зокрема поетичному доробку Дмитра Павличка. З’ясування особливостей представлення розглядуваного шару лексики у творах поета дозволить

осягнути глибину його світовідчуття, що сприятиме кращому розумінню творчості митця. Це й актуалізує вибір тематичного напряму пропонованої статті.

Оскільки в мовознавчій науці немає єдиного визначення лінгвістичних термінів, що відбивають процеси в релігійній сфері, такі лексичні утворення називали по-різному: богословська лексика [Захарків 1998: 294; Кондор 1998: 227; Павлова 2001: 23], релігійна маркована лексика [Деравчук 2003: 17; Мамчур 2001: 42], релігійно-християнська лексика [Бондаренко 2000: 289], релігійна термінологія [Тодор 2001: 77], сакральна лексика [Гриньків 1998: 264; Каторж 2000: 500; Піддубна 1999: 240], конфесійна лексика [Браїлко 2005: 24]. У цьому дослідженні ми кваліфікуємо лексеми аналізованого різновиду як конфесійну лексику (термін конфесійно маркована лексика використовуємо як синонім).

Мета розвідки – визначити і схарактеризувати семантико-стилістичні особливості функціонування конфесійної лексики в поетичному мовленні Дмитра Павличка.

Спостереження виявили, що у віршових творах митця активно використовується лексика, вживана у конфесійному стилі. На основі класифікації, запропонованої Ю. І. Браїлко [Браїлко 2005: 17 – 18], були визначені різновиди розглядуваного лексичного класу: (I) лексичні одиниці, значення яких відбиває релігійний смисл, і (II) лексеми, не пов’язані з релігійним змістом.

Слова, які належать до першої групи конфесійно маркованої лексики, різняться за своїм тематичним наповненням: вищі релігійні сутності (*Бог, Будда, Крішна*), демонічні істоти (*Диявол, Сатана*), християнські свята (*Різдво, Великдень, Спас*), церковні служби та їх частини (*панахида, літургія*), духовні чини і служителі церкви (*митрополит, патріарх, Папа*), культові споруди та їх частини (*собор, церква, храм, мечеть*), предмети церковного вжитку (*ікона, хрест*), релігійні книги (*Біблія, Євангеліє, Коран*).

До другої групи конфесійної лексики входять елементи церковнослов’янської мови, які зберегли риси книжності й стилістичне

забарвлення урочистості: *житіє, глас, длань, днесь, всує, воскреснути, вознести, возрадуватися* та ін.

Крім того, значні можливості конфесійної лексики в поетичному мовленні засвідчує те, що, не порушуючи канонічного значення, лексеми розглядуваного різновиду можуть утворювати синонімічні ряди, розкриваючи багаті можливості функціонування в художньому тексті. Так, як синоніми до слова *Бог* Д. Павличко вживає слова *Господь, Всевишній, Творець*; до конфесійно маркованої лексеми *Богородиця* у творах поета виступають синонімами *Божа Мати, Пречиста Діва, Діва Марія, Оранта* та ін.

За місцем фіксації трапляються випадки використання конфесійно маркованих лексем як у заголовках віршів (*«Ікона», «Отченаш», «Молитва», «Диявол», «Епітимія», «Первородний гріх», «Панахида за померлими з голоду»* та ін.), поеми (*«Аутодафе»*), циклів (*«Біблійні сонети», «Вечірні молитви», «Великдень», «Різдво»* та ін.) і збірок (*«Покаянні псалми», «Поеми і притчі»*), так і в самих текстах.

Активність уживання конфесійної лексики у творах Д. Павличка не однакова у різні періоди його творчості. Творча діяльність поета припадає на ІІ половину ХХ – початок ХХІ ст. і відбиває суперечливі історичні події і процеси, що відбувалися в країні: атеїзм до 90-х років минулого століття і свобода віросповідання від початку 90-х рр. і до сьогодні.

Спостерігається звернення до тих самих образів, але різне їх потрактування. Наприклад, у збірці «Любов і ненависть» (1953) уміщено вірш «У Шептицького», де автор, на догоду тодішній владі, називає митрополита «слугою від папи», «єзуїтом», називає його змією, яка «скорчилась у сутані» і вжиті конфесійно марковані лексеми *митрополит, папа* набувають негативно звучання. До цього ж образу поет звертається у вірші «Патріарх» (збірка «Три строфи» (2007)), в якому наділяє його епітетом *святий*.

Образ церкви, собору теж потрактований по-різному. Так, у вірші «Музей історії релігії» поет називає Казанський собор у Ленінграді, про який ідеться у творі, *«місцем, де обманюють людей», «катівнею – папським темним льохом»*, що засвідчує його негативне ставлення до релігії і до всього,

що з нею пов'язане. У пізніших поезіях митець уживає слово *церква* з епітетами *тиха*, *сяйна* і захоплюється творінням «гуцульського Мікеланджело», який створив церкву в Микуличині, де можна поговорити з Богом, як із батьком:

Я бачив храми в Римі і в Мілані,
В Парижі, в Барселоні і т. д. ...
Камінні космоси на Божій длані,
Де людський дух від малості впаде.
А в церкві микуличинській людина
Із Богом розмовляє, як дитина,
Що не боїться батька, не тремтить,
На руки йде і тулиться до нього,
І молиться, мов до життя земного
Приєднує безсмертності блакить («Церква в Микуличині», збірка «Час», 2010). Контекст, в який уведена лексема *церква* розкриває позитивне ставлення автора до описуваного.

Слова *молитва* і *молитися* також інтерпретувалися з різними семантико-стилістичними відтінками. Так, у вірші «Чорна нитка» (збірка «Любов і ненависть» (1953)) дієслово *молитися* подавалося з негативною конотацією, яку підкріплювали сполуки *хрестик теліпавсь*, *ганебний пережиток* і *свята петля*:

Як прийшов до нас у гуртожиток
Хрестик в нього теліпавсь на шиї
Давніх днів ганебний пережиток,
Здумай тільки — холодом прошиє.

Певно, хлопці бачили, як ***потай***
Він ***молився*** *у кутку кімнати,*
Бо розпочалась важка робота,
Щоб святу петлю із нього зняти.

У зрілому віці поет молитву називає «розмовою з Господом» («Сестра», збірка «Три строфи» (2007)), говорить, що вона потрібна загиблим у боротьбі за свободу рідної землі («Дикі груші», там само), і сам одягає на молитву чисту вишиту сорочку, що є підкресленням позитивного значення, яке вкладається в це слово:

Сестра співає – голос чути з гаю,

А небо все погасло від хмарот,

А я сорочку вишиту вдягаю

Та йду ***молитися*** *за свій народ* («Стеф'юк Марії з нагоди ювілею – вірш №3», збірка «Час» (2010)).

І сам Бог, до якого звертаються в молитві, постає з віршів Д. Павличка різним. У ранніх творах Бог зображений як *безсилий* («Моїм ровесникам у Канаді», збірка «Моя земля» (1955)), *злісний*, як *одвічне горе* людей («Музей історії релігії», збірка «Любов і ненависть» (1953)), тоді як пізні твори засвідчують зовсім інший вияв:

Мені погано. Я вже повен смерті,

Бо Соломію в мене Ти забрав.

Всі мої мислі, як серця роздерті,

Нема на цьому світі в мене справ.

Якщо Ти знаєш, Боже, задля чого

Живуть забиті, мертві кам'яні,

То воскреси мене іще живого,

Боління світу поверни мені – так звертається поет до Всевишнього в найтяжчу хвилину свого життя: після смерті доньки Соломії (із циклу «Вечірні молитви», збірка «Засвідчую життя» (2000)):

Мій Господи, з Твоєї благостині

Пошли для мене слово рятівне!

Звернення митця до Бога в такому аспекті дозволяє говорити про надання образу позитивної семантики.

Викладене дозволяє зробити висновки про те, що конфесійна лексика, зазнавши семантико-стилістичних змін, знайшла різне потрактування у віршах

поета, зумовлене суспільно-політичними перипетіями, в умовах яких жив і творив митець. У різному світобаченні, що відбите в ставленні до релігії та її впливу на людину, слід вбачати мистецьку індивідуальність Д. Павличка.

Продовження розпочатого дослідження вбачаємо у вивченні особливостей сполучуваності конфесійно маркованих лексем зі словами інших лексичних груп, що дасть можливість детальніше схарактеризувати лексико-фразеологічну систему поетичного мовлення Д. Павличка.

Література

Бірюкова 2003. Сакральні образи у поезії авторів Нью-Йоркської групи /О. Бірюкова //Культура слова. – К., 2003. – Вип. 62. – С. 22 – 25.

Бондаренко 2000. Релігійно-християнська лексика і фразеологія в поезії Дмитра Загула /Л. Бондаренко //Християнство й українська мова: Матеріали наукової конференції. – Львів: Вид-во Львівської Богословської Академії, 2000. – С. 289 – 292.

Браїлко 2005. Конфесійна лексика у творчості українських поетів 60 – 80-х років XX століття (семантико-стилістичний аспект): дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата філологічних наук: 10.02.01 – українська мова /Браїлко Юлія Іванівна. – К., 2005. – 245 с.

Гриньків 1998. Сакральні лексеми та вислови і трудність їх ужитку в сучасному українському мовному просторі (на прикладі поезії Є. Маланюка) /К. Гриньків //Сучасна українська богословська термінологія: від історичних традицій до нових концепцій: Матеріали Всеукраїнської наукової конференції. – Львів, 1998. – С. 264 – 273.

Деравчук 2003. Функціонально-семантичний статус епітетів у конфесійному стилі /С. Деравчук //Дивослово. – 2003. – № 1. – С. 17 – 19.

Захарків 1998. До проблеми варіантності у структурі богословської лексики /О. Захарків //Сучасна українська богословська термінологія: від історичних традицій до нових концепцій: Матеріали Всеукраїнської наукової конференції. – Львів, 1998. – С. 294 – 302.

Журавльова 2000. Слова та вирази, пов’язані з релігією, у мові української народної поезії /Н. Журавльова //Християнство й українська мова: Матеріали наукової конференції. – Львів: Вид-во Львівської Богословської Академії, 2000. – С. 181 – 189.

Каторж 2000. Стилістичне використання сакральної лексики та біблійних висловів у поезії Євгена Маланюка /Н. Каторж //Християнство й українська мова: Матеріали наукової конференції. – Львів: Вид-во Львівської Богословської Академії, 2000. – С. 500 – 508.

Кондор 1998. Із спостережень над богословською лексикою /М. Кондор //Сучасна українська богословська термінологія: від історичних традицій до нових концепцій: Матеріали Всеукраїнської наукової конференції. – Львів, 1998. – С. 227 – 232.

Мамчур 2001. Функціональні стилі мовлення в аспекті сучасного мовознавства

/І. Мамчур //Дивослово. – 2001. – № 12. – С. 32 – 42.

Павлова 2001. Лексика конфесійного стилю /І. Павлова //Дивослово. – 2001. – № 1. – С. 18 – 24.

Піддубна 1999. Сакральні лексеми у творчості О. Олеся (на прикладі вживання агіонімів та назв священних будівель) /Н. Піддубна //Олександр Олесь. Творча спадщина і сучасність. – Суми: Козацький вал, 1999. – С. 240 – 248.

Сологуб 1993. Біблійні образи в художній творчості І. Багряного /Н. М. Сологуб //Мовознавство. – 1993. – № 1. – С. 43 – 47.

Тодор 2001. Конфесійна лексика у мові періодики /О. Тодор //Культура слова. – К., 2001. – Вип. 59. – С. 77 – 78.

О. А. Тележкина. Конфессиональная лексика в поэтической интерпретации Дмитрия Павлычко.

В предлагаемой статье исследователь предпринимает попытку классифицировать конфессиональную лексику, употребляемую в стихотворениях Д. Павлычко, и проанализировать ее в динамике семантико-стилистических изменений и активности использования в языке поэзий автора. Это будет способствовать более глубокому расскрытию мировосприятия поэта и лучшему пониманию его индивидуальности.

Ключевые слова: конфессиональная лексика, коннотация, семантико-стилистические изменения, язык поэзии.

Telezhkina O.O. Confessional vocabulary in the poetic interpretation of Dmytro Pavlychko.

The article deals with the classification of confessional vocabulary used in poetry of D. Pavlychko. The researcher analyzes it in dynamics of semantic-stylistic changes and activity of its use in author's poetic works. It will contribute the deeper opening of the poet's world perception and better understanding of his individualism.

Key words: confessional vocabulary, connotation, semantic-stylistic changes, poetry language.